

تعاون و کشاورزی، سال پنجم، شماره ۱۸، تابستان ۱۳۹۵

تحلیل عواملی موانع تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان بوکان از دیدگاه اعضا

سلیمان رسولی آذر^{۱*}، سامان کیوانی فر^۲، لقمان رشیدپور^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۹/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۲/۳۱

چکیده

هدف این تحقیق توصیفی-پیمایشی بررسی و تحلیل موانع پیش روی تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان بوکان بود. جامعه آماری تحقیق را ۱۲۰۰ نفر از اعضای شرکت‌های تعاونی تولیدی کشاورزی شهرستان بوکان تشکیل دادند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۱۳۳ نفر تعیین شد. روایی پرسش‌نامه تحقیق با استفاده از نظر استادان دانشگاه و مشاوران و کارشناسان بخش کشاورزی تأیید شد و برای محاسبه پایایی ابزار تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که میانگین آلفای کرونباخ به دست آمده برای پرسش‌نامه برابر ۰/۹۴ بود. با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی، موانع پیش روی تعاونی‌های تولید کشاورزی در شهرستان بوکان در ۵ عامل دسته‌بندی شدند: عوامل اجتماعی، مالی، اداری، آموزشی و ساختاری. این ۵ عامل در مجموع حدود ۶۹ درصد از واریانس موانع پیش روی تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان بوکان را تبیین کردند.

واژه‌های کلیدی: موانع، تحلیل عاملی، تعاونی تولید کشاورزی، اعضا، شهرستان بوکان

---

۱. استادیار گروه مدیریت کشاورزی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران
* نویسنده مسئول
E-mail: rasouli88s@yahoo.com

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مدیریت کشاورزی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران
۳. استادیار گروه مدیریت کشاورزی، واحد مهاباد، دانشگاه آزاد اسلامی، مهاباد، ایران

مقدمه

در شرایط حاضر، اهمیت ایجاد اشتغال، با توجه به جمعیت و نرخ رشد بیکاری و نقش اقتصادی تعاونی‌ها در کنار ارزش‌های انسانی تعاون همچون عدالت، انصاف، همبستگی، مشارکت اعضا، لزوم توجه و برنامه‌ریزی دقیق‌تر در زمینه ایجاد تعاون و اشتغال‌زایی را بدیهی می‌سازد (ILO, 2008). از آنجا که امروزه توسعه کارآفرینی و بهسازی مشاغل کوچک راهبرد اشتغال‌زایی و رشد اقتصادی در بسیاری از جوامع می‌باشد، آگاهی و دانش بیشتر در مورد تعاونی‌ها و اشتغال‌زایی آنها، برای افراد مورد نیاز می‌باشد (Nippierd, 2002). امروزه تعاون اهرم مناسبی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی به شمار می‌رود که می‌تواند در بهره‌وری بهینه از شرایط زندگی، کار و تولید و ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی جامعه مؤثر باشد. تجربه کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد تعاونی‌ها بهترین سازمان‌هایی هستند که موفق شده‌اند اسباب تجمع نیروهای پراکنده و متفرق و در عین حال با استعداد و با انگیزه را فراهم سازند (منوچهری و مکاران، ۱۳۸۹). بخش تعاون به عنوان یک رویکرد اقتصادی می‌تواند نقش و سهم بسزایی در رشد و توسعه اقتصادی کشور ایفا نماید. با عنایت به ویژگی‌ها و مزیت‌های اقتصاد تعاون در اشتغال، انباشت سرمایه‌های کوچک، گسترش اقتصاد مردم‌محور، توسعه عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت و کاهش و رفع فقر از سویی و از طرفی با توجه به سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی - که سهم حداقل ۲۵ درصدی برای بخش تعاون از اقتصاد کشور را هدف‌گذاری نموده است - ضرورت دارد موانع و مشکلات اصلی گسترش و توسعه بخش تعاون مورد بررسی و توجه ویژه قرار گیرد (جوهری، ۱۳۸۸).

روند توسعه کشاورزی و روستایی تابعی از عوامل اکولوژی، اقتصادی و اجتماعی درونی و بیرونی در جامعه روستایی است. از آنجا که نمود عینی ساختارهای بخش کشاورزی در هر جامعه روستایی بر پایه نظام‌های بهره‌برداری آن جامعه شکل می‌گیرد، لذا تغییرات آن در ساختار کشاورزی نیز تأثیرگذار خواهد بود. از این رو، شناخت نظام‌های بهره‌برداری می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه پایدار روستایی داشته باشد. بنابراین، تأکید بر تحقیق و مطالعه تعاونی‌های

تولید کشاورزی، که یکی از بارزترین نظام‌های بهره برداری کشاورزی پس از اجرای اصلاحات ارضی است، می‌تواند از ارکان اصلی مطالعه توسعه پایدار نواحی روستایی کشور به شمار آید. شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی، به عنوان نهادهای برآمده از بطن جامعه روستایی، نقش انکارناپذیری در توسعه اقتصادی مناطق روستایی دارند. همچنین این تعاونی‌ها به عنوان منبع مشارکت و تحرک بخش نیروهای انسانی، در نیل به توسعه درون‌زا و فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی اهمیت وافری دارند (جلالی و همکاران، ۱۳۹۳).

در سال‌های اخیر، تعاونی‌های کشاورزی و روستایی در ایران در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی متنوع و مختلفی درگیر شده‌اند. این نقش‌آفرینی در کنار محدودیت‌های بخش دولتی و خصوصی افزایش پیدا کرده است (Golmohammadi et al., 2013) به گونه‌ای که تعاونی‌های تولید کشاورزی در جامعه روستایی نقش مؤثری در بازتولید منافع حاصل از بخش کشاورزی، توسعه مشارکت مردمی، پایین آمدن ریسک سرمایه گذاری و کاهش هزینه‌های دولتی در تولید ایفا کرده‌اند. ایفای چنین نقشی مستلزم توجه به انواع سرمایه‌های موجود در تعاونی‌ها می‌باشد (شجاعت سوق و همکاران، ۱۳۹۴).

شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در واقع یکی از مراحل پیشرفته تعاون می‌باشند که در توسعه پایدار روستایی نقش بسزایی دارند و تاکنون دولت برای حمایت از آنها هزینه‌های زیادی کرده است. هدف از تأسیس شرکت‌های تعاونی تولید یکپارچه کردن قطعات اراضی کشاورزان عضو تعاونی تولید، افزایش بهره‌وری منابع آب و خاک کشور، ترویج شیوه‌های معیشت و کار، استفاده صحیح از ماشین‌آلات کشاورزی، احیای اراضی بایر و در نهایت افزایش تولید و درآمد کشاورزان و روستاییان می‌باشد (بذرافشان و شاهین، ۱۳۸۹). در کل، توسعه تعاونی‌های تولیدی ابزاری بسیار مهم برای کمک به جوامع روستایی و کشاورزی جهت ایجاد اشتغال و تنوع منابع درآمدی مورد نیاز آنهاست (United Nations, 2007). همچنین دولت‌ها بسیاری از سیاست‌های حمایتی ایجاد مشاغل توسط تعاونی‌ها را تقویت کرده و عقیده دارند که توانمندسازی افراد با ایجاد تعاونی‌های کارآفرین و اشتغال‌زایی، رهیافت بسیار کارایی در کشورهای در حال توسعه است که رشد اقتصادی و اشتغال‌زایی تعاونی‌ها را به همراه خواهد داشت (غیائوند غیائی و حسینی، ۱۳۹۰).

بر اساس گزارش های اخذ شده از سامانه جامع آمارهای ثبتی بخش تعاون، تعداد ۱۹۶۵۲۵ تعاونی و ۱۲۴ اتحادیه در کل کشور تا ۱۳۹۳ به ثبت رسیده‌اند که از این تعداد تعاونی تنها ۷۹۱۲۳ فعال هستند؛ یعنی چیزی حدود ۴۰/۲۶ درصد از تعاونی‌های ثبت شده در کشور غیرفعال و راکد بوده و این رقم نسبت به سال ۱۳۸۸ دو برابر شده است (ربیعی، ۱۳۹۳).

در راستای موضوع تحقیق، یعنی بررسی برخی از مسائل و مشکلات پیش روی شرکت‌های تعاونی کشاورزی، مطالعات مختلفی در ایران و جهان انجام گرفته است که در ادامه، به برخی از آنها پرداخته می‌شود.

مرادزادی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش خود عوامل سیاسی و اداری، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیرساختی را موانع عمده شرکت‌های تعاونی مرزنشین شهرستان ایلام مشخص نمودند.

طاهرخانی (۱۳۹۴) مهم‌ترین مشکلات و دلایل غیرفعال شدن تعاونی تولیدی کشاورزی را نبود بیمه اجتماعی روستاییان و عشایر، انتقال آب کشاورزی، بدهی تعاونی و سرمایه شرکت در صندوق توسعه بخش کشاورزی برشمرد.

ذبحیان (۱۳۹۳) در تحقیق خود سیاست‌های نادرست اعتباری، تصمیم‌گیری‌های متمرکز و ضعیف مدیریت را از جمله مهم‌ترین مشکلات تعاونی‌های زنان روستایی دانست.

مجردی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی به بررسی و تعیین موفقیت تعاونی‌های دامپروری شهرستان خدابنده پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان داد که عوامل مختلفی نظیر بازاریابی، عوامل اقتصادی، مدیریتی، سازمانی و اجتماعی در عدم موفقیت تعاونی‌های دامپروری شهرستان خدابنده نقش اساسی داشته‌اند.

طیب‌نیا (۱۳۹۲) در پژوهش خود تأکید کرد دغدغه اصلی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی ایجاد اشتغال، گسترش تعاونی‌ها و رفاه اجتماعی و ثروت‌آفرینی می‌باشد که در آینده با رشد اقتصاد و پویایی برای عامه مردم به وجود می‌آید؛ لذا به فعلیت رساندن کارآمدی و فراهم کردن زمینه‌های تولید ثروت مستلزم ایجاد فضای کسب و کاری مناسب و رفع موانع پیش‌روی تعاونی‌هاست.

طاهریان (۱۳۹۲) بیان کرد که مشکلات فراروی بخش کشاورزی و تعاونی‌های این بخش نوسانات نرخ ارز، اعمال سیاست‌های نادرست و ناپایدار و لحظه‌ای در خصوص صادرات، عدم حمایت از تولیدکنندگان، عدم همکاری سازمان‌های مسئول با تولید کنندگان و خشکسالی می‌باشند.

شجاعی و همکاران (۱۳۹۰) نشان دادند که شرکت‌های تعاونی تا حد زیادی در دستیابی به اهداف اولیه خویش با مشکلات فراوان روبه‌رو بوده و هستند که این نشان دهنده وجود مشکلاتی در ساختار درونی و بیرونی شرکت‌های تعاونی است. در واقع، مشکلات شرکت‌های تعاونی تنها ناشی از محیط درونی و سازمانی نمی‌باشد، بلکه عوامل خارج از محیط داخلی (همچون سیاست غلط قیمت‌گذاری محصولات کشاورزی، پوشش نامناسب بیمه محصولات کشاورزی) می‌توانند سبب رشد و یا ناکامی این تعاونی‌ها در دستیابی به اهداف مورد نظر باشند.

شکریزاده سعادت آباد (۱۳۹۰) نشان داد یکی از عوامل مؤثر بر معضلات و تنگناهای شرکت‌های تعاونی فعال عدم انتخاب فعالیت صحیح اقتصادی می‌باشد؛ بنابراین، مدیران شرکت‌ها و سازمان‌های دولتی، باید با ایجاد سازوکارهای ضروری، از شرکت‌های تعاونی در حد منطقی و توان تخصصی و اجرایی این شرکت‌ها حمایت و زمینه را برای فعالیت صحیح اقتصادی آنها فراهم کنند؛ زیرا حمایت‌های افراطی و قطع حمایت مدیران سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی از شرکت‌های تعاونی منجر به نابودی بخش تعاون می‌شوند. همچنین انجام مطالعات کافی و استفاده از مشاوره و راهنمایی‌های کارشناسان اداره تعاون قبل از تأسیس و حین انجام فعالیت، شرکت را جهت انجام فعالیت صحیح اقتصادی یاری می‌دهد.

حضرتی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که مواردی همچون افزایش کمی تعداد تعاونی‌ها بدون توجه به تعداد اعضا و وضعیت کیفی آنها، مشکل دیوان‌سالاری و ارائه وثیقه در ادارات مربوط جهت دریافت اعتبارات، برداشت نادرست اعضا از تعاونی و انتظارات نابجا از سازمان‌های مربوط، ناتوانی برخی تعاونی‌ها در بازپرداخت اعتبارات، رعایت

نکردن اصول و قوانین تعاونی به علت نبود جدیت و ضعف آموزش و وجود اختلاف سلیقه در بین اعضا مهم‌ترین موانع موفقیت تعاونی‌ها می‌باشند.

کریمی (۱۳۸۸) مهم‌ترین عوامل رکود تعاونی‌های مورد بررسی را وجود مشکلات مالی و اقتصادی، ضعف حمایت دولت، اشتغال اعضای تعاونی در جایی دیگر و نبود انگیزه کافی برای فعالیت، وجود اختلاف سلیقه و نظر بین اعضا، اشباع بازار و پایین بودن تقاضا به علت عرضه فراوان کالاهای مشابه و سود آوری ناکافی عنوان می‌کند.

پوجارا (Pujara, 2016) مشکلات تعاونی‌های تولیدی در بخش کشاورزی را موارد زیر برمی‌شمارد: فقدان مهارت‌های بازاریابی، کمبود همکاری، وضعیت اقتصادی ضعیف اعضا، دسترسی به بازارهای محلی محدود و کوچک، مدیریت ضعیف و کارا، نامناسب بودن رهبری، عدم درک متقابل، اندک بودن تعامل و همکاری بین اعضا در مشارکت در فعالیت‌ها، نداشتن برند و مارک معتبر، وجود واسطه‌ها، وابستگی به دولت مرکزی.

عبدالملکی (Abdolmaleki, 2015) در بررسی خود مشخص نمود که فقدان زیرساخت‌های فرهنگی، نبود دانش و دیدگاه صحیح در تولیدکنندگان و رهبران، قوانین و مقررات ناکافی، موانع زیرساختی، کمبود منابع و نامناسب بودن نظام اطلاع رسانی، فقدان سود و وابستگی به دولت و نداشتن بینش مناسب نسبت به ساختار تعاونی از سوی اعضا عوامل بازدارنده ایجاد تعاونی‌های تولید در شهرستان تویسرکان می‌باشند.

آتاناسووا (Atanasova, 2014) عمده مشکلات تعاونی تولید کشاورزی در بلغارستان را تداخل تفکر دوره سوسیالیستی با شرایط اقتصادی جدیدی می‌داند که در پیکره سازمان و مدیریت و فرایند سرمایه‌گذاری دیده می‌شود.

گل محمدی و همکاران (Golmohammadi et al., 2013) کمبود بودجه، عدم دسترسی به نهاده‌های کشاورزی در زمان مناسب، عدم اعتماد کافی بین اعضای تعاونی کشاورزی را از موانع عمده فعالیت تعاونی‌های کشاورزی عنوان می‌کند.

زرافشانی و همکاران (Zarafshani et al., 2010) در تحقیق خود نتیجه گرفتند که اعضای شرکت‌های تعاونی مورد بررسی از شیوه مدیریت اعضای هیئت مدیره رضایت دارند و همین موضوع مانعی برای کارایی است. همچنین تعاونی نتوانسته است نیازهای اعضای خود را تأمین نماید.

رودریگوئز و کالیج (Rodriguez and Collage, 2010) مهم‌ترین عوامل موفقیت تعاونی‌های کشاورزی کلمبیا را دسترسی به زمین، دسترسی به فناوری و خدمات فنی، دسترسی به بازار و قابلیت‌های مدیریتی و عمل جمعی عنوان کردند.

سیگال (Siegal, 2010) مشکلات تعاونی‌های تولید کشاورزی فیلیپین را قرار ندادن وسایل کار در اختیار اعضا، تمرکز ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص، تحقق نیافتن عدالت اجتماعی، حذف نشدن واسطه‌های غیرضروری در فعالیت‌های زراعی، عدم تفاهم و فقدان آموزش در میان اعضا بیان کردند.

هالپلین (Holplin, 2010) عدم ارائه خدمات ضروری برای زندگی اعضا، نبود توانمند سازی و ایجاد معیشت پایدار برای کاهش فقر در مناطق روستایی و همچنین عدم توسعه و هم‌فکری و حمایت اعضا را از مهم‌ترین مشکلات تعاونی‌های تولید کشاورزی در اندونزی برشمردند.

اونال و همکاران (Unal et al., 2009) در تحقیق خود مشکلات مالی و آموزشی و قانونی را عمده موانع عدم موفقیت در تعاونی‌های ترکیه مشخص کردند.

نتایج مطالعه برنارد و اسپیلمان (Bernard and Spielman, 2009) نشان داد که سازمان‌های تولیدکننده روستایی بدون حمایت از کشاورزان خرده‌پا و بدون ارائه خدمات بازاریابی در قالب رویکرد غیرمتمرکز و از پایین به بالا با استفاده از تعاونی‌های کشاورزان نمی‌توانند در جهت بهبود وضعیت فقرای روستایی مؤثر باشند.

محققان دانشگاه فناوری سیدنی (University of Technology Sydney, 2006) محدودیت سرمایه را مهم‌ترین چالش‌های تعاونی‌های کشاورزی در سراسر جهان می‌دانند.

محققان مرکز مطالعات تعاونی دانشگاه ویسکانسین (University of Wisconsin) (Center for Cooperatives, 2006) ضعف آموزش اعضای تعاونی‌ها برای روبرویی با فناوری نوین و سازگار شدن با آن را از مهم‌ترین موانع رشد تعاونی‌ها می‌دانند.

مالاییم (Malayim, 2003) در مطالعه‌ای درباره مشکلات تعاونی‌های تولید در کشور ترکیه، ضعف آموزش و تحقیقات را مهم‌ترین چالش و مشکل این نظام بهره‌بردار در این کشور می‌داند.

با این مقدمه، هدف اصلی تحقیق حاضر تحلیل موانع پیش روی تعاونی‌های تولید کشاورزی در شهرستان بوکان می‌باشد. در استان آذربایجان غربی ۲۴۱ تعاونی کشاورزی وجود دارد که از این تعداد، ۵۶ تعاونی در سطح شهرستان بوکان فعالیت می‌کنند (شایان مهر، ۱۳۹۴). با شناخت موانع تعاونی‌های تولیدی کشاورزی و برنامه‌ریزی اصولی در جهت رفع مشکلات و چالش‌های پیش رو، ضمن کمک به افزایش تولید در بخش کشاورزی (با توجه به وجود ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بالقوه و زمین‌های حاصلخیز و نیروی انسانی کارا در منطقه بوکان) می‌توان نقش تعاونی‌های تولیدی در بخش کشاورزی را بیش از قبل افزایش داد. بنابراین، این قبیل تحقیقات می‌توانند عمده‌ترین موانع پیش روی تعاونی‌های تولید کشاورزی را شناسایی کنند و راهکارهای مناسبی جهت رفع مشکلات در این زمینه ارائه دهند.

روش تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ نوع داده‌ها، توصیفی-پیمایشی می‌باشد. همچنین از نظر روش جمع‌آوری داده‌ها جزو تحقیقات میدانی است که به شیوه پیمایشی انجام گرفته است. جامعه آماری این تحقیق کلیه کشاورزان عضو شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی در شهرستان بوکان (۱۲۰۰ نفر) در سال ۱۳۹۵ بودند. حجم نمونه نیز با استفاده از فرمول کوکران ۱۳۳ نفر تعیین شد ($n=133$). به این ترتیب، بعد از انجام پیش‌آزمون پرسش‌نامه تحقیق، از فرمول کوکران برای محاسبه حجم نمونه با به کار بردن انحراف معیار و دقت احتمالی مطلوب ابزار تحقیق (d) و مقدار سطح خطای ۵ درصد استفاده شد. نمونه‌گیری با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده تناسبی انجام گرفت به گونه‌ای که با توجه به حجم تعداد اعضای شرکت‌های

تعاونی تولیدی مستقر در هر دهستان در شهرستان بوکان، تعدادی از آنها به تناسب درصد کل انتخاب شدند.

جهت گردآوری داده‌ها از روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی استفاده گردید. از پرسش‌نامه محقق‌ساخته نیز جهت جمع‌آوری اطلاعات لازم استفاده شد. پرسش‌نامه شامل بخش‌های موانع اجتماعی، اقتصادی، اداری و قانونی، اطلاعاتی و بازاریابی، و سرمایه‌ای بود و با استفاده از طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت از دامنه خیلی کم تا خیلی زیاد تنظیم شد. جهت بررسی و تأیید روایی پرسش‌نامه نیز از راهنمایی‌های استادان و مشاوران و کارشناسان بخش کشاورزی و برای تأیید پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. مقدار این ضریب برای بخش موانع اجتماعی (۰/۹۵)، موانع اقتصادی (۰/۹۴)، موانع اداری و قانونی (۰/۹۴)، موانع اطلاعاتی و بازاریابی (۰/۹۲) و موانع سرمایه‌ای (۰/۹۵) محاسبه شد و میانگین آلفای کرونباخ کل بخش‌های پرسش‌نامه برابر ۰/۹۴ محاسبه گردید. از دو روش توصیفی و استنباطی جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات پژوهش استفاده شد. به منظور تحلیل موانع پیش روی شرکت‌های تعاونی تولیدی کشاورزی، از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده گردید.

نتایج و بحث

ویژگی‌های شخصی پاسخگویان

طبق نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل پرسش‌نامه تحقیق (جدول ۱)، میانگین سنی پاسخگویان ۴۴ سال بود. ۸۸ درصد از اعضا (۱۱۷ نفر) مرد و ۱۲ درصد از آنان (۱۶ نفر) زن بودند. یافته‌ها نشان داد که ۴۵/۵ درصد (۶۶ نفر) از کشاورزان سابقه کار بین ۱۰/۱ تا ۱۵ سال داشتند. همچنین از پاسخگویان خواسته شد که میزان موفقیت شرکت خود را مشخص کنند که ۴۱/۷ درصد از اعضا میزان موفقیت آن را در سطح خوب مشخص کردند.

جدول ۱. ویژگی‌های شخصی پاسخگویان

گروه	فراوانی	درصد	میانگین	انحراف معیار
سن	-	-	۴۴	۱۱/۶۳
جنسیت	مرد	۱۱۷	۸۸	
	زن	۱۶	۱۲	
سابقه عضویت در تعاونی تولید	۵ سال و کمتر	۱۸	۹/۵	
	۵/۱ - ۱۰	۲۵	۱۳/۲	۵/۷
	۱۵ - ۱۰/۱	۶۶	۴۵/۵	
	بالاتر از ۱۵/۱	۴۱	۲۱/۷	
میزان رضایت از موفقیت شرکت تعاونی تولید خوب	عالی	۱۷	۱۴/۲	
	متوسط	۴۰	۳۳/۳	
	ضعیف	۱۳	۱۰/۸	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

اولویت‌بندی گویه‌های موانع تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی شهرستان بوکان

در تجزیه و تحلیل و بررسی اولویت بندی گویه های مربوط به عوامل اجتماعی مؤثر بر تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی با استفاده از ضریب تغییرات، یافته‌ها نشان داد که گویه های ضعیف بودن نظارت مداوم بر شرکت‌ها نامناسب بودن حمایت شرکت‌های تعاونی کشاورزی از کشاورزان خرده‌پا و ضعف گسترش عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت در جامعه مهم‌ترین گویه‌های موانع اجتماعی تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی از دیدگاه اعضا بودند (جدول ۲).

یافته‌ها نشان داد که گویه‌های کمبود صنایع تبدیلی و فراوری، ضعف برقراری شرایط عادلانه اقتصادی در بین اعضای تعاونی‌ها و افزایش کمی تعاونی‌ها بدون توجه به وضعیت کیفی آنها مهم‌ترین گویه‌های موانع اقتصادی تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی از دیدگاه اعضا بودند (جدول ۲).

یافته‌ها نشان داد که گویه‌های نبود نظام شفاف برای کنترل عملکرد شرکت‌ها، ضعف حمایت لازم و کافی از مجامع و هیئت مدیره تعاونی‌ها و دخالت دولت در مدیریت تعاونی‌ها مهم‌ترین گویه‌های موانع اداری و قانونی تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی از دیدگاه اعضا بودند (جدول ۲).

گویه‌های نبود نظام اطلاع‌رسانی بموقع به کشاورزان، ضعف خدمات بازاریابی در قالب رویکرد غیرمتمرکز و اندک بودن اطلاعات کشاورزان از کارکردهای شرکت‌های تعاونی مهم‌ترین گویه‌های مربوط به موانع اطلاعاتی و بازاریابی تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی از دیدگاه اعضا بودند.

گویه‌های عدم تأمین مناسب امکانات مکانیزاسیون مدرن مورد نیاز اعضا و عدم تخصیص بموقع و کافی اعتبارات و منابع مالی و نبود نیروی کار ماهر و نیمه‌ماهر در بدنه اجرایی شرکت مهم‌ترین گویه‌های موانع سرمایه‌ای تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی از دیدگاه کشاورزان عضو بودند. (جدول ۲)

جدول ۲. اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به موانع تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی از دیدگاه اعضا

اولویت	ضریب تغییرات (C.V)	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها	
۱	۰/۲۹۱	۱/۰۷۶	۳/۶۹	ضعیف بودن نظارت مداوم بر شرکت‌ها	موانع اجتماعی
۲	۰/۳۲۳	۱/۱۷۵	۳/۶۳	نامناسب بودن حمایت شرکت‌های تعاونی کشاورزی از کشاورزان خرده‌پا	
۳	۰/۳۲۴	۱/۲۲۳	۳/۷۷	ضعف گسترش عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت	
۴	۰/۳۴۶	۱/۱۹۵	۳/۴۵	نبود انگیزه کافی اعضای شرکت‌های تولیدی برای کار به دلیل فعالیت در بخش‌های دیگر	
۵	۰/۳۶۰	۱/۲۲۶	۳/۴۰	کمبود همکاری گروهی در بین کشاورزان	
۱	۰/۳۸۱	۱/۳۰۲	۳/۴۱	کمبود صنایع تبدیلی و فراوری در منطقه	موانع اقتصادی
۲	۰/۳۸۶	۱/۳۲۷	۳/۴۳	ضعف برقراری شرایط عادلانه اقتصادی در بین اعضای تعاونی‌ها	
۳	۰/۳۸۶	۱/۳۴۹	۳/۴۹	افزایش کمی تعداد تعاونی‌ها بدون توجه به وضعیت کیفی آنها	
۴	۰/۳۸۷	۱/۳۳۷	۳/۴۵	اشباع بازار به علت عرضه فراوان کالاهای مشابه	
۵	۰/۳۹۰	۱/۳۳۲	۳/۴۱	تأمین کالای مورد نیاز اعضا و مشتریان شرکت	
۶	۰/۳۹۶	۱/۳۹۷	۳/۵۲	استفاده بهینه از نهاده‌ها	
۷	۰/۴۱۳	۱/۴۲۶	۳/۴۵	انتخاب نامناسب فعالیت اقتصادی توسط شرکت	
۸	۰/۴۱۷	۱/۴۴۶	۳/۴۶	محدودیت درآمد کشاورزان	
۹	۰/۴۳۳	۱/۴۵۸	۳/۳۶	کمبود سرمایه‌گذاری کافی در بخش کشاورزی	

ادامه جدول ۲

۱	۰/۳۶۲	۱/۳۰۲	۳/۵۹	نبود نظام شفاف برای کنترل عملکرد شرکت‌ها
۲	۰/۳۶۵	۱/۳۰۱	۳/۵۶	موانع اداری و ضعف حمایت لازم از مجامع و هیئت مدیره تعاونی‌ها
۳	۰/۳۸۳	۱/۲۷۷	۳/۳۳	دخالت دولت در مدیریت تعاونی‌ها
۴	۰/۳۹۲	۱/۲۹۶	۳/۳۰	رعایت نکردن اصول و قوانین تعاونی به علت نبود جدیت
۵	۰/۳۹۷	۱/۳۷۳	۳/۴۵	اجرای ناقص و بدون برنامه قانون واگذاری‌های نظام بهره‌برداري
۶	۰/۴۰۰	۱/۳۴۹	۳/۳۷	وجود فساد در دستگاه اداری نظیر رشوه خواری و پارتی بازی
۷	۰/۴۰۶	۱/۳۲۱	۳/۲۵	انتخاب مدیران عامل از میان اعضای تعاونی‌ها
۸	۰/۴۰۷	۱/۳۵۶	۳/۳۳	مشارکت کم کشاورزان در مجمع عمومی
۹	۰/۴۱۸	۱/۳۸۰	۳/۳۰	به موقع نبودن شناسایی موانع و محدودیت‌های ساختاری
۱	۰/۳۵۵	۱/۲۲۵	۳/۴۵	نبود نظام اطلاع‌رسانی بموقع به کشاورزان
۲	۰/۳۸۴	۱/۲۷۲	۳/۳۱	موانع اطلاعاتی ضعف خدمات بازاریابی در قالب رویکرد غیرمتمرکز
۳	۰/۳۹۳	۱/۳۱۸	۳/۳۵	اندک بودن اطلاعات کشاورزان از کارکردهای شرکت‌های تعاونی
۴	۰/۴۰۰	۱/۲۹۷	۳/۲۴	کمبود اطلاع از سازوکارهای قانونی تشکیل تعاونی‌ها
۵	۰/۴۱۴	۱/۳۶۰	۳/۲۸	عدم اطلاع‌رسانی مناسب جهت بازاریابی محصول
۱	۰/۳۸۰	۱/۳۱۸	۳/۴۶	عدم تأمین مناسب امکانات مکانیزاسیون مدرن مورد نیاز اعضا
۲	۰/۴۱۲	۱/۳۳۷	۳/۲۴	موانع سرمایه‌ای عدم تخصیص بموقع و کافی اعتبارات و منابع مالی
۳	۰/۴۸۲	۱/۴۷۶	۳/۰۶	نبود نیروی کار ماهر و نیمه‌ماهر در بدنه اجرایی شرکت‌ها
۴	۰/۴۸۶	۱/۵۳۴	۳/۱۵	ضعف بنیه مالی کشاورزان و اعضا تعاونی‌های تولیدی کشاورزی
۵	۰/۵۰۴	۱/۴۴۳	۲/۸۶	نبود سرمایه اولیه
۶	۰/۵۴۳	۱/۶۰۹	۲/۹۶	کمبود بودجه، امکانات، پرسنل

مأخذ: یافته‌های تحقیق

طیف لیکرت (خیلی کم = ۱ کم = ۲ متوسط = ۳ زیاد = ۴ خیلی زیاد = ۵)

نتایج تحلیل عاملی

در این تحقیق از روش تحلیلی عاملی استفاده شد تا به خلاصه کردن و دسته بندی گویه ها پرداخته شود. یکی از روش های انتخاب و تعیین متغیرهای مناسب برای تحلیل عاملی استفاده از روش KMO و بارتلت می باشد. مقدار آزمون KMO همواره بین ۰ و ۱ در نوسان می باشد. در صورتی که مقدار KMO کمتر از ۰/۵۰ باشد، داده ها برای تحلیل عاملی مناسب نخواهند بود و اگر این مقدار بین ۰/۵۰ تا ۰/۶۹ باشد، می توان با احتیاط بیشتر به تحلیل عاملی پرداخت و در صورتی که مقدار آن بزرگتر از ۰/۷۰ باشد، همبستگی های موجود در بین داده ها برای تحلیل عاملی مناسب خواهند بود.

در این تحقیق مقدار آماره KMO برابر ۰/۹۴۲ به دست آمده که چون بزرگتر از ۰/۷۰ می باشد، لذا همبستگی های موجود در بین داده ها برای تحلیل عاملی مناسب است و می توان آن را برای تجزیه و تحلیل آمار استنباطی این تحقیق مورد استفاده قرار داد (جدول ۳).

جدول ۳. آماره KMO و نتایج آزمون بارتلت

شاخص KMO	آزمون بارتلت	df	سطح معنی داری بارتلت
۰/۹۴۲	۴/۱۰۷	۷۴۱	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته های تحقیق

به منظور به حداکثر رسیدن رابطه همبستگی بین متغیرها و بعضی از فاکتورها از روش واریماکس (Varimax) جهت چرخاندن عامل ها (محورها) استفاده شد. برای تعیین تعداد عامل های استخراجی، از مقدار ویژه و معیار درصد واریانس استفاده گردید تا مشخص شود که مدل طراحی شده در چارچوب نظری چقدر درست بوده و هر کدام از عوامل اصلی چه میزان از کل واریانس را تبیین می کنند. همان گونه که در جدول ۴ نشان داده شده است، تعداد ۵ عامل با مقدار ویژه بزرگتر از یک به دست آمدند و در تحلیل باقی ماندند که می توانند ۶۸/۸ درصد از کل تغییر پذیری (واریانس) متغیرهای مربوط به موانع پیش روی تعاونی تولید کشاورزی را تبیین کنند. با توجه به پراکندگی متغیرها در هر یک از عوامل، می توان عناوین مناسبی را برای هر یک از عوامل انتخاب نمود. در میان ۵ عامل استخراج شده، عامل اول به تنهایی ۲۱/۴۰ درصد از واریانس را تبیین می کند که این امر بیانگر ارزش و اهمیت عامل اول نسبت به سایر عامل هاست و

عامل‌های بعدی نیز به ترتیب ۱۴/۳۳، ۱۳/۶۷، ۱۱/۸۱ و ۷/۵۸ درصد از واریانس موانع تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی را در شهرستان بوکان نشان می‌دهند (جدول ۴). باتوجه به ماهیت گویه‌های هر عامل، عامل‌ها بدین صورت نام‌گذاری شدند: موانع اجتماعی، موانع مالی، موانع اداری، موانع آموزشی و موانع ساختاری.

جدول ۴. ضرایب عاملی و مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد تجمعی واریانس برای هر عامل

عامل	متغیر	ضریب	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی واریانس
	نامناسب بودن حمایت شرکت‌های تعاونی کشاورزی از کشاورزان خرده‌پا	۰/۷۵۳			
عامل اول:	ضعف گسترش عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت	۰/۷۱۴			
موانع اجتماعی	وجود فساد در دستگاه اداری نظیر رشوه خواری و پارتی بازی	۰/۷۰۵	۶/۸۴۹	۲۱/۴۰۲	۲۱/۴۰۲
	کمبود همکاری گروهی در بین کشاورزان	۰/۷۵۸			
	مشارکت کم کشاورزان در مجمع عمومی	۰/۶۹۸			
	تأمین کالای مورد نیاز اعضا و مشتریان شرکت	۰/۶۵۲			
عامل دوم:	محدودیت درآمد کشاورزان	۰/۶۲۰			
موانع مالی	کمبود سرمایه‌گذاری کافی در بخش کشاورزی	۰/۶۸۲	۴/۵۸۸	۱۴/۳۳۹	۳۵/۷۴۱
	عدم تخصیص بموقع و کافی اعتبارات و منابع مالی	۰/۶۲۸			
	ضعف بینه مالی کشاورزان و اعضای تعاونی‌های تولیدی کشاورزی	۰/۵۹۷			
	نبود سرمایه اولیه	۰/۶۸۸			
عامل سوم:	افزایش کمی تعداد تعاونی‌ها بدون توجه به وضعیت کیفی آنها	۰/۶۳۷			
موانع اداری	انتخاب نامناسب فعالیت اقتصادی توسط شرکت	۰/۶۳۴	۴/۳۷۴	۱۳/۶۷۰	۴۹/۴۱۱
	نبود نظام شفاف برای کنترل عملکرد شرکت‌ها	۰/۷۳۱			
	ضعف حمایت لازم از مجامع و هیئت مدیره تعاونی‌ها	۰/۶۷۳			
عامل چهارم:	نبود نظام اطلاع‌رسانی بموقع به کشاورزان	۰/۵۵۹			
موانع آموزشی	اندک بودن اطلاعات کشاورزان از کارکردهای شرکت‌های تعاونی	۰/۵۷۳	۳/۷۷۹	۱۱/۸۱۰	۶۱/۲۲۱
	کمبود اطلاع از سازوکارهای قانونی تشکیل تعاونی‌ها	۰/۶۰۱			
	عدم اطلاع‌رسانی مناسب جهت بازاریابی محصول	۰/۵۴۹			
عامل پنجم:	نبود نیروی کار ماهر و نیمه‌ماهر در بدنه اجرایی شرکت‌ها	۰/۶۸۰			
موانع ساختاری	اجرای ناقص و بدون برنامه قانون و آگذاری‌های نظام بهره‌برداری	۰/۶۰۴	۲/۴۲۷	۷/۵۸۳	۶۸/۸۰۴
	ضعیف بودن نظارت مداوم بر شرکت‌ها	۰/۵۳۶			
	اشباع بازار به علت عرضه فراوان کالاهای مشابه	۰/۶۱۶			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در بررسی اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به عوامل اجتماعی تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی از دیدگاه کشاورزان، ضعف بودن نظارت مداوم بر شرکت‌ها، نامناسب بودن حمایت شرکت‌های تعاونی کشاورزی از کشاورزان خرده‌پا و ضعف گسترش عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت مهم‌ترین گویه‌های موانع اجتماعی مشخص شدند. این یافته‌ها با نتایج تحقیقات مجردی و همکاران (۱۳۹۲)، مرادنژادی و همکاران (۱۳۹۴)، عبدالمالکی (Abdolmaleki, 2015)، پوجارا (Pujara, 2016)، آتاناسووا (Atanasova, 2014)، گل محمدی و همکاران (Golmohammadi et al., 2013)، هالپلین (Holplin, 2010) و برنارد و اسپیلمان (Bernard & Spielman, 2009) مطابقت دارد. با توجه به اینکه تعاونی‌ها به عنوان نهادهایی برخاسته از متن اجتماعی جامعه، نقش انکارناپذیری در توسعه اقتصادی روستایی دارند و منبع مشارکت و تحرک بخشی نیروی انسانی در نیل به توسعه درونزا و پیشبرد فعالیت اقتصادی و اجتماعی می‌باشند. در صورت نظارت کافی، حمایت شرکت‌های تعاونی کشاورزی از کشاورزان خرده‌پا و گسترش عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت، این نهادها می‌توانند با تأثیر در امکانات کشاورزان، توان تولید آنان را افزایش دهند و آنها را قادر سازند با بازدهی بیشتر و هزینه کمتر محصولات خود را تولید کنند و با قیمتی مطلوب تر به فروش برسانند.

در بررسی اولویت‌بندی گویه‌های مربوط به عوامل اقتصادی تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی گویه‌های کمبود صنایع تبدیلی و فراوری، ضعف برقراری شرایط عادلانه اقتصادی در بین اعضای تعاونی‌ها و افزایش کمی تعاونی‌ها بدون توجه به تعداد اعضا و وضعیت کیفی آنها مهم‌ترین گویه‌های موانع اقتصادی تشکیل شرکت‌های تعاونی در شهرستان بوکان مشخص شدند. این یافته با نتایج تحقیقات مجردی و همکاران (۱۳۹۲)، حضرتی و همکاران (۱۳۸۹)، طاهر خانی (۱۳۹۴)، پوجارا (Pujara, 2016) و گل محمدی و همکاران (Golmohammadi et al., 2013)، سیگال (Siegal, 2010) و اونال و همکاران (Unal et al., 2009) مطابقت دارد. یکی از عوامل مؤثر در شکوفایی اقتصادی کشور، تقویت نهادهایی چون تعاونی‌های تولید کشاورزی است و

شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی نوعی از تشکلهای اقتصادی تولید در بخش کشاورزی ایران هستند. با این حال، حرکت تعاونی‌های تولید کشاورزی به سوی پیشرفت و توسعه نیازمند تنوع بخشی به منابع سرمایه‌ای است و در شرایط فعلی اقتصادی ایران با مشخصه‌های بیکاری، عدم تحرک اقتصادی و محدودیت سرمایه‌گذاری دولت، توجه به کشاورزی از اهمیتی دوچندان برخوردار است. لذا توجه به عوامل اقتصادی برای توسعه تعاونی‌های تولید کشاورزی امری ضروری است. برای نمونه ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی، از جمله راهکارهای اساسی رونق بخشیدن به این بخش است. صنایع تبدیلی زمینه را برای معرفی تولیدات با نشان‌های منطقه‌ای به بازارهای داخلی و بین‌المللی فراهم می‌کند، در حالی که کمبود و نبود صنایع تبدیلی، بسته‌بندی و فراوری در این بخش، هرساله کشاورزان و باغداران را متحمل خسارات فراوان نموده و آنها را از تشکیل شرکت تعاونی تولیدی باز داشته و مانع توسعه فعالیت‌های کشاورزی شده است.

نتایج حاصل از بررسی اولویت بندی گویه‌های مربوط به موانع اداری و قانونی تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی از دیدگاه کشاورزان عضو نشان داد گویه‌های نبود نظام شفاف برای کنترل عملکرد شرکت‌ها، ضعف حمایت لازم و کافی بر مجامع و هیئت مدیره تعاونی‌ها و دخالت دولت در مدیریت تعاونی‌ها مهم‌ترین موانع اداری و قانونی شرکت‌های تعاونی تولید در شهرستان بوکان بودند. این یافته با تحقیقات طاهر خانی (۱۳۹۴)، مجردی و همکاران (۱۳۹۲)، شجاعی و همکاران (۱۳۹۰)، پوجارا (Pujara, 2016)، زرافشانی و همکاران (Zarafshani et al., 2010)، سیگال (Siegal, 2010) و اونال و همکاران (Unal et al., 2009) مطابقت دارد. با توجه به اینکه اساس شکل‌گیری تعاونی‌های تولید، ایجاد تحرک در فرایند توسعه روستایی و کشاورزی با تکیه بر توانمندی‌های محلی و بومی است، در چنین حرکت‌هایی دولت نقش تسهیلگری و هدایت‌کننده و در مواردی ارائه خدمات مشاوره‌ای و نیز در ابتدای امر تأمین سرمایه دارد. بدیهی است عملکرد تعاونی‌ها زمانی مثبت است که به مرور از اتکا به دولت، جزء در موارد خاص، بکاهند و اعضا خود عهده‌دار مسئولیت شرکت باشند و آن را مدیریت نمایند. وجود نظام مشخص

و روشن برای کنترل عملکرد شرکت‌ها، حمایت لازم و کافی مجامع و هیئت مدیره تعاونی‌ها و عدم دخالت دولت در مدیریت تعاونی‌ها می‌تواند در این زمینه کارساز باشند.

در بررسی اولویت بندی گویه‌های مربوط به موانع اطلاعاتی و بازاریابی پیش روی تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی از دیدگاه پاسخگویان گویه‌های نظام اطلاع‌رسانی بموقع به کشاورزان، ضعف خدمات بازاریابی و اندک بودن اطلاعات کشاورزان از کارکردهای شرکت‌های تعاونی مهم‌ترین گویه‌های موانع اطلاعاتی و بازاریابی شرکت‌های تعاونی تولید در این تحقیق مشخص شدند. یافته‌ها با نتایج تحقیقات غیاثوند غیائی و حسینی (۱۳۹۰)، شجاعی و همکاران (۱۳۹۰)، مجردی و همکاران (۱۳۹۲)، رودریگوئز و کالیج (Rodriguez and Collage, 2010) و برنارد و اسپیلمان (Bernard & Spielman, 2009) مطابقت دارد. یکی از اقدامات اساسی برای جلوگیری از عدم رغبت کشاورزان در تعاونی‌ها آگاهی اعضاست. در این باره لازم است افرادی که به عضویت تعاونی‌ها در می‌آیند اطلاعات مورد نیاز اقتصادی، حقوقی و فنی مربوطه را تا حدودی داشته باشند تا امکان دخالت و اظهارنظر در مسائل تعاونی را پیدا کنند کما اینکه خیلی از کشاورزان اطلاع مناسبی از فلسفه تشکیل تعاونی تولید ندارند. لذا در این زمینه اطلاع‌رسانی بموقع به کشاورزان در زمینه‌هایی چون شرکت‌های تعاونی، نحوه ارائه خدمات بازاریابی و اطلاع‌رسانی مناسب به کشاورزان در خصوص کارکردهای شرکت‌های تعاونی می‌تواند مفید واقع گردد.

در تجزیه و تحلیل و بررسی اولویت بندی گویه‌های مربوط به موانع سرمایه‌ای تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی در شهرستان بوکان سه گویه عدم تأمین مناسب امکانات مکانیزاسیون مدرن مورد نیاز اعضا، عدم تخصیص بموقع و کافی اعتبارات و منابع مالی و نبود نیروی کار ماهر و نیمه‌ماهر در بدنه اجرایی شرکت‌ها مهم‌ترین موانع سرمایه‌ای شرکت‌های تعاونی تولید شهرستان بوکان مشخص شدند. این یافته با نتایج تحقیقات مجردی و همکاران (۱۳۹۲)، و طاهریان (۱۳۹۲)، پوجارا (Pujara, 2016)، گل محمدی و همکاران (Golmohammadi et al., 2013)، سیگال (Siegal, 2010) و محققان دانشگاه فناوری سیدنی (University of Technology Sydney, 2006) مطابقت دارد. طبق یافته‌های این تحقیق بسیاری از کشاورزان مشکل تعاونی‌های تولید کشاورزی

را کمبود سرمایه و منابع مالی عنوان نموده‌اند به گونه‌ای که امکان تجهیز شرکت تعاونی تولید با منابع محدود و حق عضویت اعضا و توسعه فعالیت آن بر این مبنا وجود ندارد. تعاونی‌های تولید، سه راه برای تأمین سرمایه دارند: اعضا، دولت و انجام فعالیت‌های درآمدزا. بنابراین، از آنجا که شرکت‌های تعاونی زمانی قادر به انجام تمام اهداف یا بخش عمده‌ای از وظایف و عملیات خود خواهند بود که سرمایه و امکانات لازم را داشته باشند، لذا یکی از روش‌های از میان برداشتن موانع موجود در راه پیشرفت و رشد تعاونی‌های تولید کشاورزی، افزایش سرمایه آنهاست. در این زمینه تأمین امکانات مکانیزاسیون مدرن مورد نیاز اعضا، تخصیص بموقع و کافی اعتبارات و منابع مالی، بهبود و به کارگیری نیروی کار ماهر و نیمه‌ماهر در بدنه اجرایی شرکت‌ها می‌تواند راهگشا باشد.

براساس نتایج تحلیل عاملی در زمینه موانع تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی، عامل اول یا همان موانع اجتماعی به تنهایی حدود ۲۱/۴ درصد از واریانس را محاسبه و تبیین کرده و عامل‌های دوم (موانع مالی)، سوم (موانع اداری)، چهارم (موانع آموزشی) و پنجم (موانع ساختاری) نیز به ترتیب با ۱۴/۳۳، ۱۳/۶۷، ۱۱/۸۱ و ۷/۵۸ درصد از واریانس موانع تشکیل شرکت‌های تعاونی تولید را در شهرستان بوکان تبیین نمودند. در این تحلیل مجموع ۵ عامل یاد شده حدود ۶۹ درصد از واریانس را پوشانده و تفسیر نموده‌اند. بخش قابل توجهی از کل واریانس تبیین شده توسط متغیرها، به عامل اول مربوط است که نشانگر ارزش و اهمیت این عامل نسبت به عامل‌های بعدی بوده است.

عامل اول موانع اجتماعی نام‌گذاری شد که شامل گویه‌هایی نظیر نامناسب بودن حمایت شرکت‌های تعاونی کشاورزی از کشاورزان خرده‌پا، ضعف گسترش عدالت اجتماعی و توزیع عادلانه ثروت، وجود فساد در دستگاه اداری نظیر رشوه‌خواری و پارتی‌بازی، کمبود همکاری گروهی در بین کشاورزان و مشارکت کم کشاورزان در مجمع عمومی می‌باشد. نتایج با یافته‌های مطالعه مرادنژادی و همکاران (۱۳۹۴)، مجردی (۱۳۹۲)، پوجارا (Pujara, 2016)، عبدالملکی (Abdolmaleki, 2015)، اتاناسووا (Atanasova, 2014)، گل محمدی و همکاران

(Bernard and Spielman, 2009) و (Golmohammadi et al., 2013)، هالپلین (Holplin, 2010) و برنارد و اسپیلمان (Bernard and Spielman, 2009) انطباق دارد. بر همین اساس می‌توان گفت فراهم نمودن بستر اجتماعی مناسب برای فعالیت‌های تعاونی و تدوام آن اهمیت ویژه‌ای در میزان موفقیت و مداومت فعالیت آن دارد. لذا ضروری است که با ایجاد زمینه مناسب جهت برخورداری کشاورزان خرده‌پا از خدمات تعاونی و سعی و تلاش در جهت برخورداری کلیه اعضا و عموم کشاورزان از خدمات تعاونی، زمینه را برای مشارکت آنها افزایش داد.

عامل دوم موانع مالی نام‌گذاری شد که شامل گویه‌هایی نظیر تأمین کالای مورد نیاز اعضا و مشتریان شرکت، محدودیت درآمد کشاورزان، کمبود سرمایه‌گذاری کافی در بخش کشاورزی، عدم تخصیص بموقع و کافی اعتبارات و منابع مالی، ضعف بنیه مالی کشاورزان و اعضای تعاونی‌های تولیدی کشاورزی و نبود سرمایه اولیه می‌باشد. نتایج با یافته‌های مطالعه طاهر خانی (۱۳۹۴)، پوجارا (Pujara, 2016)، گل محمدی و همکاران (Golmohammad et al., 2013)، سیگال (Siegal, 2010)، محققان دانشگاه فناوری سیدنی (University of Technology Sydney, 2006) و اونال و همکاران (Unal et al., 2009) انطباق دارد. همواره در فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی سرمایه و دسترسی به منابع مالی به عنوان یک جز تفکیک ناپذیر از فرایند تولید تلقی می‌گردد. تعاونی‌های تولیدی هم با توجه به کارکرد و وظیفه‌ای که دارند جهت ارتقای سطح فعالیت‌های خود نیازمند دسترسی به منابع اعتباری مناسب هستند. لذا ضروری است که دولت و مسئولان سازوکارهای مناسب را برای تسهیل دستیابی اعضای تعاونی تولید به منابع مالی کم‌بهره و کمک‌های بلاعوض فراهم کنند.

عامل سوم موانع اداری نام‌گذاری شد که شامل گویه‌هایی نظیر افزایش کمی تعداد تعاونی‌ها بدون توجه به وضعیت کیفی آنها، انتخاب نامناسب فعالیت اقتصادی توسط شرکت، نبود نظام مشخص و روشن برای کنترل عملکرد شرکت‌ها و ضعف حمایت لازم از مجامع و هیئت‌مدیره تعاونی‌ها می‌باشد. نتایج با یافته‌های مطالعه غیاثوند غیاثی و حسینی (۱۳۹۰)، مجردی و همکاران (۱۳۹۲)، ذباحیان (۱۳۹۳)، طاهریان (۱۳۹۲)، پوجارا (Pujara, 2016)، زرافشانی و همکاران

(Zarafshani et al., 2010) و رودریگوئز و کالیج (Rodriguez and Collage, 2010) انطباق دارد. وجود دیوان‌سالاری دولتی و نظام کاغذبازی همواره سبب کاهش کارایی و اثربخشی فعالیت‌ها در سازمان‌های مختلف می‌گردد. در ارتباط با شرکت‌های تعاونی تولید در بخش کشاورزی باید گفت که دیوان‌سالاری دولتی و مسائل اداری می‌تواند تعاونی‌ها را به شکل عمده‌ای از اهداف و برنامه‌هایشان دور و حتی متلاشی کند. وجود قوانین دست و پاگیر اداری، مسائل مختلفی که هنوز به صورت شفاف و واضح برای اعضای تعاونی مطرح نشده است می‌تواند سبب سردرگمی اعضا گردد. لذا بهتر است که هر نوع اقدام تسهیلگر فعالیت‌های تعاونی انجام گیرد.

عامل چهارم موانع آموزشی می‌باشد که شامل گویه‌هایی نظیر نبود نظام اطلاع‌رسانی بموقع به کشاورزان، اندک بودن اطلاعات کشاورزان از کارکردهای شرکت‌های تعاونی، کمبود اطلاع از سازوکارهای قانونی تشکیل تعاونی‌ها و عدم اطلاع‌رسانی مناسب جهت بازاریابی محصول می‌باشد. نتایج با یافته‌های مطالعه مجردی و همکاران (۱۳۹۲)، شجاعی و همکاران (۱۳۹۰)، پوجارا (Pujara, 2016)، رودریگوئز و کالیج (Rodriguez and Collage, 2010)، سیگال (Siegal, 2010)، محققان دانشگاه فناوری سیدنی (University of Technology Sydney, 2006) و اونال و همکاران (Unal et al., 2009) انطباق دارد. مسئله آموزش می‌تواند سبب ارتقای کارایی و انجام اقدامات مناسب توسط اعضا گردد. در این بین، سازمان‌های متولی آموزش کشاورزان همچون ترویج کشاورزی می‌توانند با ارائه برنامه‌های متنوع و مفید زمینه را برای ارتقای سطح آگاهی‌های اعضای تعاونی تولید فراهم سازد.

عامل پنجم موانع ساختاری نام‌گذاری شد که شامل گویه‌هایی نظیر نبود نیروی کار ماهر و نیمه‌ماهر در بدنه اجرایی شرکت‌ها، اجرای ناقص و بدون برنامه قانون و آگذاری‌های نظام بهره‌برداری، ضعیف بودن نظارت مداوم بر شرکت‌ها و اشباع بازار به علت عرضه فراوان کالاهای مشابه می‌باشد. نتایج با یافته‌های مطالعه حضرتی و همکاران (۱۳۸۹)، مرادنژادی و همکاران (۱۳۹۴) و عبدالمالکی (Abdolmaleki, 2015) انطباق دارد. اگر پیکره یک سازمان به صورت محکم و استوار شکل گیرد، تا حد زیادی سازمان را در برابر تهاجمات و ناملایمات بیرونی و درونی ایمن می‌کند. در این

بین، سعی و تلاش جهت ارتقای سطح مهارت‌های فنی اعضا و یا تدوین برنامه‌های مدون و واضح برای نظارت بر عملکرد و مدیریت فعالیت‌های بازاریابی شرکت‌های تعاونی تولید می‌تواند تا حدود زیادی برخی از مشکلات را بکاهد و کم رنگ کند.

در پایان، جهت کاهش مشکلات تعاونی‌های تولید در شهرستان بوکان به طور مشخص پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- توجه به نیازهای اعضای تعاونی و گسترش عدالت اجتماعی در بین اعضای تعاونی‌های تولیدی.
- نظارت بر عملکرد دستگاه‌های اداری مرتبط در زمینه ارائه خدمات به شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی

- افزایش انگیزه در بین اعضا جهت توسعه همکاری‌های دسته جمعی و مشارکتی
- زمینه‌یابی تشکیل تعاونی‌های تولید کشاورزی برای ساماندهی کشاورزان خرده‌پا
- ارائه مشاوره‌های تخصصی و کاربردی در زمینه حیطه فعالیت تعاونی‌های تولیدی کشاورزی بر اساس نوع محصول مناسب

- تقویت و بازنگری در سیستم نظارت و بازرسی بر فعالیت‌های شرکت تعاونی تولید کشاورزی
- ارائه آموزش‌های لازم و ضروری به اعضای تعاونی‌های تولید برای افزایش آگاهی‌های قانونی و اطلاعات لازم برای توسعه شرکت

- تقویت بنیه مالی شرکت‌های تعاونی تولید و اعطای امتیازات و منابع اعتباری به آنها
- ارتقای سطح مهارت‌های فنی اعضای شرکت‌های تعاونی تولید از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی مناسب

- تقویت و ارائه خدمات بازاریابی مناسب به شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی

منابع

بذرافشان، ج.، و حاتم، ش. (۱۳۸۹). آسیب‌شناسی تعاونی‌های تولید روستایی در ایران. چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام، زاهدان، ۲۷-۲۵.

جلالی، ن.، طالشی، م. و فیروزنیا، ق. (۱۳۹۳)، نقش شرکتهای تعاونی تولید روستایی در توسعه پایدار روستایی نمونه موردی: شرکت تعاونی تولید روستایی محمدیه. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی. مرکز پیام نور تهران.

جوهری، ع. (۱۳۸۸)، مشکلات و مسائل تعاونی های عنوان شده توسط استانها. دفتر تعاونی های تولیدی و خدماتی وزارت تعاون.

حضرتی، م.، مجیدی ر. و رحمانی، ب. (۱۳۸۹) شناسایی عوامل موثر بر موفقیت تعاونی های کشاورزی در توسعه اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان خدابنده. ماهنامه تعاون، (۳)۲۳، ۸۹-۱۰۹.

ذباحیان، م. (۱۳۹۳). تعاونی های زنان در ایران؛ از شکل گیری تا موانع و مشکلات امروز. بازیابی شده از: پایگاه تحلیلی و خبری خانواده و زنان:

<http://mehrkhane.com/fa/news/12764>

ربیعی، ع. (۱۳۹۳). فرصت شغلی در تعاونی ها. خبرگزاری صدا و سیما. کد خبر ۵۴۲۶۷. بازیابی شده از <http://www.iribnews.ir/fa/print/54267>

شایان مهر، ع. (۱۳۸۴). شرکت های تعاونی کشاورزی در آذربایجان غربی. آمار نامه. بازیابی شده از پورتال جهاد کشاورزی استان آذربایجان غربی:

<http://waaj.ir/mods.php?id=News&file=print&sid=2045>

شجاعی سوق، س.، فلکی، م. و بخشی، م. (۱۳۹۴). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در کارکردهای تعاونی تولید روستایی نگین سبز شهرستان چرام. پایان نامه کارشناسی ارشد. ترویج و آموزش کشاورزی. دانشگاه بیرجند.

شجاعی، م.، فروزان، ب. و شرف دین، ف. (۱۳۹۰). تعاونی ها و آسیب شناسی موانع و مشکلات، پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان.

شکرزاده سعادت آباد، م. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر معضلات و تنگناهای مالی شرکت های تعاونی فعال استان فارس. نشریه تعاون، شماره ۶، ۸۵ - ۱۰۸.

طاهرخانی، ع. (۱۳۹۴). بررسی موانع داخلی و خارجی به منظور آسیب شناسی تعاونی‌ها. تهران: سازمان مرکزی تعاون روستایی.

طاهریان، م. (۱۳۹۴). بررسی مشکلات بخش کشاورزی استان در اتاق تعاون استان اصفهان. بازیابی شده از سایت تعاون یار:

<http://taavonyar.mihanblog.com/post/1542>

طیب نیا، ع. (۱۳۹۲). جهت‌گیری اقتصادی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و رویکرد جدید، اولین همایش جهت‌گیری‌های اقتصادی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی. مرکز همایش‌های بین‌المللی صدا و سیما. تهران.

غیاثوندغیاثی، ف. و فرج‌الله حسینی، س. ج. (۱۳۹۰). تحلیل موانع و محدودیت‌های توسعه اشتغال در تعاونی‌های تولیدی کشاورزی ایران. پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی، سال چهارم، شماره ۲.

کرمی، آ. (۱۳۸۸). بررسی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی در بخش‌های مختلف اقتصادی. اداره کل تعاون استان کهگیلویه و بویر احمد.

مجردی، غ.، شاهقلیان، ز. و یعقوبی، ج. (۱۳۹۲). بررسی و تعیین موفقیت تعاونی‌های دامپروری شهرستان خدابنده. تعاون و کشاورزی، (۶) ۸۵-۱۰۱.

میراندزادی، ه.، فریادرس، ز. و واحدی، م. (۱۳۹۴). شناسایی و تحلیل مشکلات شرکتهای تعاونی مرزنشین شهرستان ایلام. تعاون و کشاورزی، (۴) ۱۶، ۱۵۱-۱۷۶.

منوچهری، م. ا.، کرمی، آ.، سامانپور، آ. و آزادی، ا. (۱۳۸۹). بررسی میزان موفقیت شرکت‌های تعاونی در بخش‌های مختلف اقتصادی استان کهگیلویه و بویر احمد. بازیابی شده از سایت اداره کل تعاون استان کهگیلویه و بویر احمد:

www.kb.mcls.gov.ir/icm_content/media/image/2010/12/9479_orig.doc

- Abdolmaleki, M. (2015), Preventive factors to found walnut production cooperatives in Tuyserkan Townshio, Iran. *International Journal of Agricultural Management and Development*, 5(1), 9-17.
- Atanasova, T. S. (2014). Agricultural production cooperatives in Bulgaria evolution, present status, problems and possibilities for development. In *Soveremenna Ekonomika: Problemy. Tendenci, Perspektivy*, vol.10.1.
- Bernard, T., & Spielman, D. (2009). Reaching the rural poor through rural producer organizations? A study of agricultural marketing cooperatives in Ethiopia. *Food Policy*, 34(1), 60-69.
- Golmohammadi, F., Kahromi, A., Khademei Nezhad, H., Honari, Y., Isfahani, E., & Kazemi, M., (2013). Role of agricultural cooperatives in accessing to sustainable productivity and creating job opportunities in rural regions (Case study: South-Khorasan Province- east of Iran). *Technical Journal of Engineering and Applied Sciences journal*, 3 (10), 859-876 .
- Holplin, F. (2010). *Cooperative Manangement of Rural Development*. Cebu City: Vasdf.
- ILO (2008). Global employment trends. International labor office, Geneva.
- Mülayim, Z. (2003) . *Cooperative*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Nippierd, A. (2002). *The potential role of the UN guidelines and the new ILO recommendation on the promotion of cooperatives*. Paper for expert group meetings on supportive environment for cooperatives: A stakeholder dialogue on definitions, prerequisites and process of creation, Ulaanbaatar, Mongolia.

- Pujara, M. (2016). *Problems and Issues facing Farmers groups and cooperatives in Agricultural marketing*. Retrieved from <https://www.linkedin.com/pulse/agriculture-marketing-mandeep-pujara>.
- Rodriguez, J. & College, A. (2010). Smallholders' agricultural cooperatives and rural development in Colombia. *Becario Colfuturo*. Pp 1-62.
- Siegal, G. (2010). Toward a model rural development. *Quarterly Journal of Social and Economic Development*, 5(12), 106- 117.
- Unal, V. U., Guclusoy, H., & Franquesa, R. (2009). A comparative study of success and failure of fishery cooperatives in the Aegean Turkey. *Journal of Applied Ichthyo*, 25, 349-400.
- United Nations (2007). *Developing women's entrepreneurship and e-business in green cooperatives in the Asian and Pacific region*. New York.
- University of Technology Sydney. (2006). *Financing and co-operative legislation - Walking a tight-rope*. Retrieved from <http://www.business.uts.edu.au/cacom/articles/commentaries/cooplegislation.html>.
- University of Wisconsin Center for Cooperatives (2006). *Farmer's cooperative and the City of Keota, Iowa: A Case Study*. University of Wisconsin. Center for cooperative. Retrieved from <http://www.uwcc.wisc.edu/info/fra/keota.html>.
- Zarafshani, K., Rostamitabar, F., Hosseninia, Gh.H., Akbari, M., & Azadi, H. (2010). Are agricultural production cooperatives successful?. A Case Study in Western Iran. *American-Eurasian J. Agric. & Environ. Sci.*, 8 (4), 482-486.

A Factor Analysis Regarding the Barriers of Agricultural Production Cooperatives from Self-reported Value of Members in Bukan Township

S. Rasouliazar^{1*}, *S. Kivanifar*², *L. Rashiedpour*³

Received: 20/12/2015 Accepted: 20/05/2016

Abstract

The aim of this study was to analyze the factors regarding barriers of Agricultural Production Cooperatives from viewpoints of their members in the Bukan Township. The methodology used in this research was survey which included the use of correlation and descriptive analysis as data processing methods. Content and face validity were established by a panel of experts consisting of faculty members and experts in the agriculture sector. The average of Cronbach's Alpha coefficient was 0.94, which demonstrated that the questionnaire was highly reliable. The research population included farmers who member of agricultural production cooperatives in the city of Bukan in the West Azerbaijan Provinces (N = 1200). By using a Cochran formula, sample size was determined at 133. Exploratory factor analysis was used, to determine barriers factors in formation agricultural production cooperatives. By the use of exploratory factor analysis barriers of agricultural production cooperatives operating in the Bukan Township under five factors were identified. These factors were social obstacles, financial obstacles, administrative obstacles, educational obstacles and infrastructural obstacles. These five factors explained a total of 69% of the variance of barriers of Agricultural Production Cooperatives from perception of members in the Bukan Township.

Keywords: Barriers, Factor Analysis, Agricultural Production Cooperatives, Members, Bukan Township

1. Assistant Professor, Department of Agricultural Management, Mahabad Branch, Islamic Azad University, Mahabad, Iran

* Corresponding Author

E-mail: rasouli88s@yahoo.com

2. Former Master Student, Department of Agricultural Management, Mahabad Branch, Islamic Azad University, Mahabad, Iran

3. Assistant Professor, Department of Agricultural Management, Mahabad Branch, Islamic Azad University, Mahabad, Iran